

ПРОСТОРОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Подальший розвиток сучасної світової економіки значною мірою визначається темпами науково-технічного поступу. У цьому контексті інноваційна діяльність виступає одним з ключових рушіїв економічного зростання країн. Водночас для забезпечення високої віддачі інноваційної діяльності підприємств необхідна відповідна інфраструктура, в якій вагома роль відводиться просторовим формам організації бізнесу. З огляду на це, а також на гостру необхідність у трансформації вітчизняної застарілої сировинної економіки в сучасну інтелектуальну, беззаперечної актуальності набуває дослідження особливостей розвитку інноваційної інфраструктури в Україні та однієї з країн ЄС, нашого сусіда – Польщі.

Згідно з даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності¹, за рівнем розвитку інновацій у 2011-2016 рр. Україна відставала від Польщі (рис. 1). Зокрема це обумовлено тим, що в Польщі кращі часткові показники глобального індексу розвитку інновацій: інфраструктура, інституційне середовище, бізнесовий і ринковий досвід, а також результати творчої діяльності. Водночас, Україна переважає Польщу за такими показниками: людський капітал і дослідження та отримані знання та технології.

Наукоємність ВВП в обох країнах у 2015 році поки-що неістотно відрізняється: 0,62% в Україні і 0,94% у Польщі². Проте, динаміка цього показника країн упродовж останніх років мала протилежний вектор. У Польщі, як і в ЄС загалом, з кожним роком питома вага витрат на наукову та науково-технічну роботу у ВВП зростає, тоді як в Україні – навпаки. До прикладу, у середньому в ЄС наукоємність ВВП у 2015 році становила 2,03%.³

¹ The Global Innovation Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/econ_stat/en/economics/gii/

² Наукова та інноваційна діяльність [Електронний ресурс]. – Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³ Science, technology and innovation [Електронний ресурс]. Eurostat. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation/statistics-illustrated>

Рис. 1. Місце України і Польщі в світовому рейтингу розвитку інновацій

Джерело: побудовано на основі даних Всесвітньої організації інтелектуальної власності

У цьому контексті необхідно зазначити про важливість закладів освіти в забезпеченні інноваційного розвитку, на основі яких у світі створюються такі просторові форми організації бізнесу як наукові, дослідні, науково-технологічні парки. Так, у загальній структурі витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт організацій на сектор вищої освіти в Україні припадало 6,2%, а у Польщі і ЄС – 29,3% і 23,4% відповідно⁴. Окрім того, такі види робіт у Польщі також фінансують приватні неприбуткові організації (0,9%), тоді, як в Україні – ні. Натомість в Україні більша частка підприємницького і державного сектору в аналізованій структурі, аніж у Польщі: 55,2% проти 43,6% і 38,6% проти 26,8% відповідно.

Як зазначає Міністерство економічного розвитку і торгівлі України⁵, номінально в Україні існують майже всі інститути інноваційного розвитку. Зокрема, станом на 01.01.2014 р., на території України діяло: 79 бізнес-інкубаторів, 480 бізнес-центрів, 538 лізингових центрів, 4148 небанківських

⁴ Rocznik Statystyczne wojewodztw 2015 // Główny Urząd Statystyczny Urząd: Warszawa, 2015. – 663 s.

⁵ Проект «Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року» [Електронний ресурс]. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c3081991-45fb-47df-abc6-59822e854a99&title=ProektstrategiiRozvitkuVisokotekhnologichnikhGaluzeiDo2025-Roku>

фінансово-кредитних установ, 226 фондів підтримки підприємництва, 3034 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 4238 інформаційно-консультативних установ⁶. Однак, їхня діяльність не забезпечує очікуваного результату та не відповідає вимогам часу. Значна частина об'єктів інноваційної інфраструктури існують лише формально, є вузько локалізовані, скажімо в м. Київ, Донецькій і Харківській областях. Тоді як в решта регіонах слабо розвинена інноваційна інфраструктура. Зокрема у 13 з 27 регіонів України були відсутні технопарки (рис. 2). Система технопарків в Україні не розширюється.

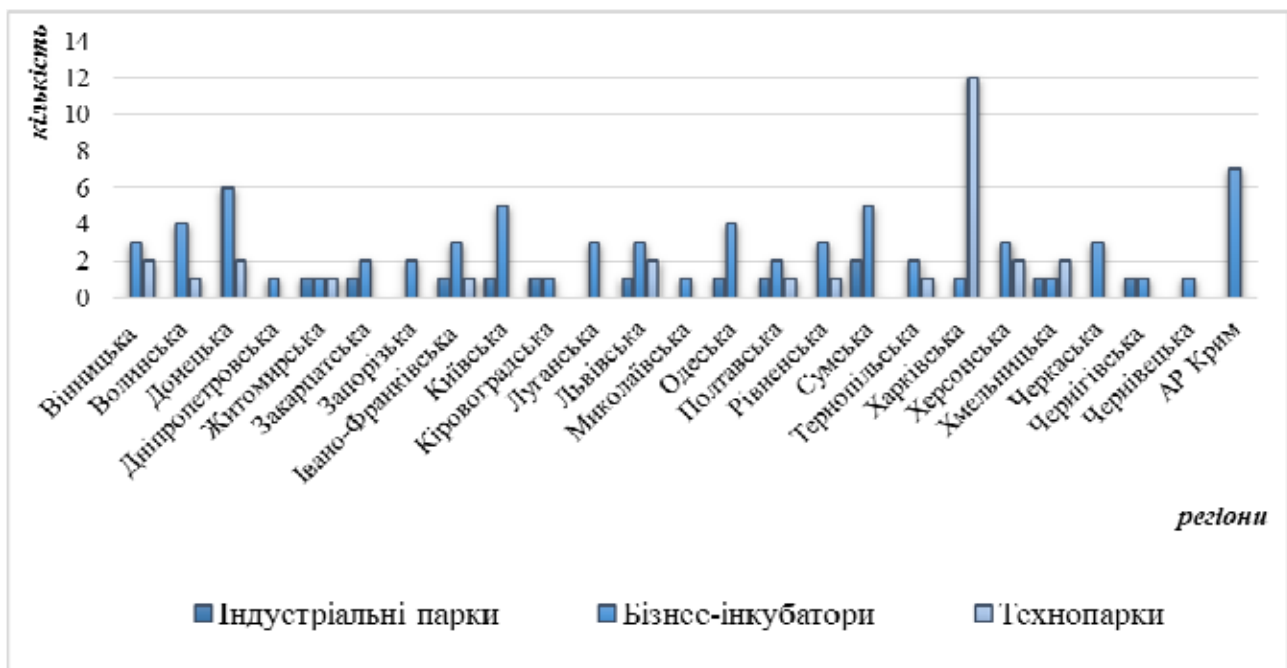

Рис. 2. Кількість бізнес-інкубаторів, індустріальних та технопарків у регіонах України (станом на 01.01.2014 р.)

Джерело: побудовано на основі даних Державної регуляторної служби України і Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Доволі складна ситуація в Україні з розвитком індустріальних парків. На нинішній день на території України функціонує 5 приватних ІП, які не включені до Реєстру ІП («Чексіл», «Патріот», ІП ПАТ «ЗАПОРОЖКРАН», ІП компанії UDP в Білій Церкві, KhersonIndustrialPark), і 15 ІП, які до нього включені («Долина», «Славута», «Рясне-2», «Коростень», «Центральний»,

⁶ Узагальнений звіт про стан виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва в Україні у 2013 році [Електронний ресурс]. – Державна регуляторна служба України. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3023>

«Свема», «Соломоново», «Перший український індустріальний парк», «BIONIC Hill», «iPark», «Кривбас», індустріальний парк «Тростянець», «Мироцьке», Вінницький індустріальний парк, «ЖИТОМИР-СХІД»⁷.

Тоді як на території Польщі реально функціонує 79 парків (рис. 3), у т.ч. 23 індустріальних парків, 20 науково-технічних парків, 13 технологічних парків, 11 індустріальних технологічних парків. Окрім того, наявні технологічні, бізнес-інкубатори, високотехнологічні парки, авіа-технологічні парки, ІТ-парки та інші⁸. Такі форми просторової організації бізнесу сприяють розвитку малого та середнього підприємництва, що є вкрай важливо для економічного розвитку країни. Так, в 42 технологічних парках Польщі 68,1% становлять мікропідприємства, а в 23 технологічних інкубаторах мікропідприємства складають понад 80%⁹. Таким чином, тут ми бачимо, що Польща для формування інноваційної інфраструктури взяла за основу європейську модель, яка полягає у створенні інкубаторів різних типів задля стимулювання малого підприємництва.

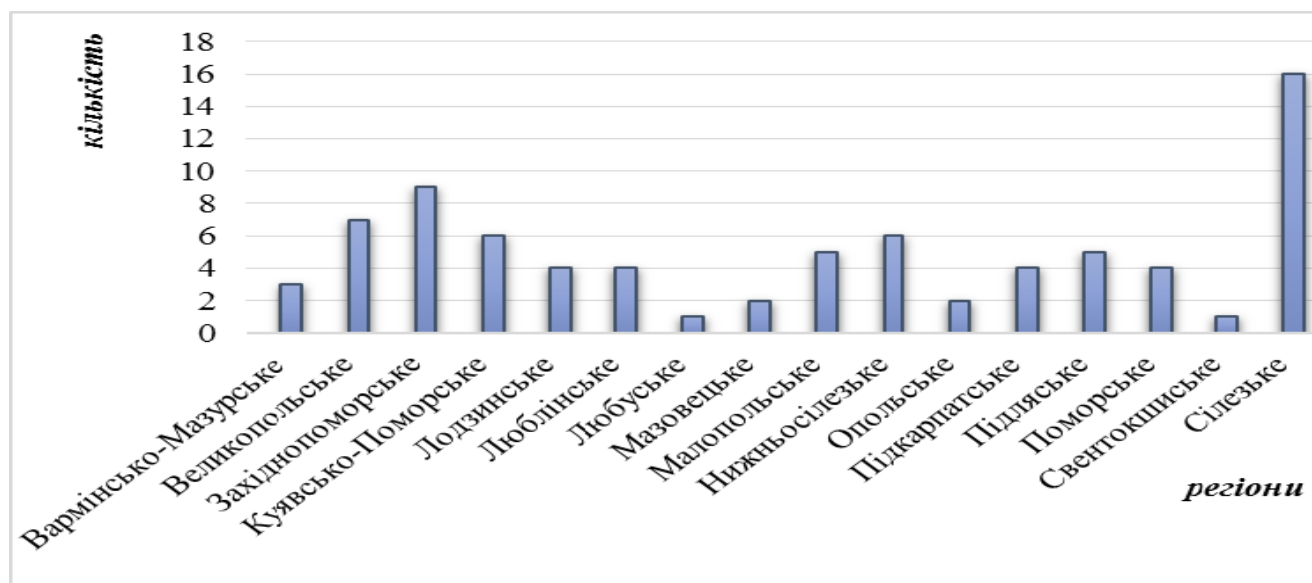

Рис. 3. Кількість парків у регіонах Польщі

Джерело: побудовано на основі даних Invest in Poland

⁷ Мережа індустріальних парків в Україні [Електронний ресурс]. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. - Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=6463d3ba-aa13-4e54-8db9-0f36642c43d9&tag=IndustrialniParkiVUkraini>

⁸ Industrial and Technology Parks & Special Economic Zones [Електронний ресурс]. Invest in Poland – Режим доступу: http://www.paiz.gov.pl/publications/industrial_and_technology_parks_and_special_economic_zones

⁹ Polish Innovation Portal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pi.gov.pl/>

Окрім того, в Польщі, відповідно до стратегії ЄС «Європа 2020» і смарт-концепції спеціалізації, запропонованої Європейською комісією, сформовано систему національних кластерів. Це дозволяє виділити ключові конкурентні напрями розвитку економіки країни, регіонів і створити умови для впровадження інновацій та досягнення конкурентоспроможності на світовому ринку. Так, на сьогодні нараховано в Польщі 7 національних кластерів, які спрямовані на розвиток таких видів діяльності: виробництво машин, приладів та інструментів для промислового використання; будівництво, лиття металу, авіація, ІТ, будівництво, хімічна промисловість¹⁰.

Також дієвим механізмом стимулювання інноваційної діяльності є наявність вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку. Це насамперед сприяє залученню інвестицій в інновації, розширенню інноваційної інфраструктури. У регіонах Польщі діє 14 вільних економічних зон¹¹. Зокрема за 20 років (2004-2014 рр.) на територіях їх дії кількість робочих місць зростає втричі, обсяги інвестиції зросли у 5,3 рази, кількість виданих дозволів на здійснення діяльності – 3,4 рази.

В Україні за 1998-2003 рр. було створено 9 територій пріоритетного розвитку в АР Крим, 7 областях та м. Харкові. На території України функціонувало 11 спеціальних економічних зон¹². Однак, вони не дали очікуваного поштовху розвитку інноваційної діяльності в Україні і загалом виявилися неефективним. Ключовою причиною цього насамперед є прорахунки в нормативно-правовому забезпеченні їх діяльності.

Як бачимо, за розвитком просторових форм організації бізнесу Україна значно поступається Польщі, що, відповідно, відображається й на інноваційній сфері країн (рис. 4). Так, питома вага таких підприємств у загальній кількості промислових підприємств із кількістю працівників 50 осіб і більше в

¹⁰ Polish Innovation Portal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pi.gov.pl/>

¹¹ 20 lat specjalnych stref ekonomicznych w Polsce // Przewodnik po SSE. – 2014. – 60 s.

¹² Спеціальні економічні зони [Електронний ресурс]. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/>

середньому за 2011-2014 рр. в Україні становила 16,6%¹³, а в Польщі – майже удвічі більше: 31,1%¹⁴. Це при тому, що, порівняно з іншими країнами ЄС, Польща за цим показником займає одне з останніх місць. До прикладу, в середньому в ЄС інноваційною діяльністю займалася більша половина усіх підприємств (52,9%), а в Німеччині – близько 80%¹⁵.

Окрім того, у Польщі упродовж 2013-2014 рр. питома вага підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств (із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше) зростала. Натомість в Україні спостерігалася протилежна тенденція.

Рис. 4. Питома вага підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, у загальній кількості промислових підприємств (із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше) в Україні і Польщі*

*Примітка – дані аналізованого показника за 2015 рік по Польщі відсутні
Джерело: побудовано на основі статистичних даних України і Польщі

В обох країнах серед великих підприємств (більше 250 працівників) спостерігалася більша питома вага інноваційно активних підприємств (59,9% в Польщі і 38,8% в Україні у 2012-2014 рр.), аніж серед малих (до 50 працівників)

¹³ Наукова та інноваційна діяльність [Електронний ресурс]. – Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁴ Rocznik Statystyczne wojewodztw 2015 // Główny Urząd Statystyczny Urząd: Warszawa, 2015. – 663 s.

¹⁵ Science, technology and innovation in Europe 2013 edition // Eurostat Pocketbooks: Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. – 148 p.

підприємств (11,2% в Польщі і 11,3% в Україні). Натомість серед середніх підприємств (50-249 працівників) у Польщі значно більше інноваційно активних підприємств, аніж в Україні: 34,0% проти 19,7%.

Розрив між Україною і Польщею за розвитком інновацій також пояснюється відмінностями розподілу інноваційних витрат. Так, в Україні у 2014 році інноваційні витрати розподілялися у такому співвідношенні: 22,8% – дослідження і розробки, 0,6% – придбання інших зовнішніх знань, 66,5% – придбання машин, обладнання та програмного забезпечення¹⁶. Серед інвестицій у матеріальні активи лише 39% спрямовували в активну частину основного капіталу (машини, обладнання, транспортні засоби). Це пояснює значне використання морально та фізично застарілої техніко-технологічної бази на вітчизняному виробництві (ступінь зносу основних засобів 70-80%).

У Польщі 19,6% інноваційних витрат ішло на дослідження і розробки, 1,0% – на придбання інших зовнішніх знань, 1,7% – придбання програмного забезпечення¹⁷. Однак, на відміну від України, значно більша питома вага (57,3%) інвестицій в Польщі припадала на машини, техніку, обладнання, транспортні засоби.

Як в Україні, так і в Польщі, інноваційна діяльність підприємств більшою мірою фінансується за рахунок власних коштів підприємств та організацій: 84,4% і 72,2% відповідно (у 2014 році). На кредити банків припадало 7,3% інноваційних витрат в Україні і 8,6% у Польщі. Через це, як в Україні, так і Польщі, підприємці основною перешкодою здійснення інноваційної діяльності називають відсутність коштів у межах підприємства.

Натомість істотна відмінність між країнами існує у фінансуванні за рахунок інвесторів. Так, в Україні вітчизняні та іноземні інвестори вклали 1,9% від загального обсягу витрат на інновації. Тоді як у Польщі за рахунок іноземних інвесторів було профінансовано 8,6% інноваційних витрат.

¹⁶ Наукова та інноваційна діяльність [Електронний ресурс]. – Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁷ Rocznik Statystyczne wojewodztv 2015 // Główny Urząd Statystyczny Urząd: Warszawa, 2015. – 663 s.

Залучення більших обсягів іноземних інвестицій у фінансування інноваційних витрат в Польщі обумовлено, окрім сприятливішого інвестиційного клімату, кращим, аніж в Україні, налагодженням кооперації підприємств, як в межах країни, так і поза нею. Зокрема, 30,1% підприємств у Польщі співпрацювали з вітчизняними підприємствами (в Україні – 16,0%), 15,6% – з підприємствами з інших країн ЄС (5,7% в Україні), 1,9% – з Індії та Китаю (в Україні 1,3%).

Рівень кооперації підприємств безпосередньо залежить від наявної інноваційної інфраструктури та можливостей трансферу інновацій. Зокрема, на території Польщі функціонує 41 центр трансферу технологій¹⁸. Такі центри діють практично при всіх державних університетах. Найбільша їх кількість у Малопольському (5), Люблінському (4) і Любуському (4) воєводствах. В Україні цей механізм працює ще недостатньо ефективно, зважаючи на рівень розвитку інноваційної діяльності. Хоча в Україні функціонує Національна мережа трансферу технологій, яка базується на моделі Європейської мережі «релей-центрів» (Innovation Relay Centers – IRC network), Російської мережі трансферу технологій RTTN та Української мережі трансферу технологій UTTN та складається із 61 учасника¹⁹.

У Польщі попри ще низький розвиток інноваційної діяльності, порівняно з іншими країнами ЄС, держава всіляко стимулює розвиток інновацій. Так, будь-яку державну допомогу на здійснення інноваційної діяльності отримали 19,6% підприємств, 3,5% отримали допомогу від місцевих чи регіональних органів влади, 5,6% центральних органів влади, 15,6% – ЄС і 3,1% рамоквих програм²⁰. Тоді як в Україні одним з ключових гальмівних чинників здійснення інноваційної діяльності підприємці називають труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій на інновації.

¹⁸ Polish Innovation Portal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pi.gov.pl/>

¹⁹ Національна мережа трансферу технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nttn.org.ua/>

²⁰ Rocznik Statystyczne wojewodztv 2015 // Główny Urząd Statystyczny Urząd: Warszawa, 2015. – 663 s.

На державному рівні в Польщі розроблені і впроваджуються багато програм розвитку інновацій. Це при тому, що існує система фіскальних стимулів, які передбачені польським законодавством²¹. Зокрема ключовою метою Середньотермінової стратегії розвитку країни є підвищення інноваційності економіки. Також є Інноваційна стратегія і економічна ефективність, яка спрямована на забезпечення адаптації системи регулювання економіки до потреб ефективної та інноваційної економіки, концентрації державних витрат на розвиток інноваційної діяльності та підвищення рівня та ефективності науки. Програма, яка безпосередньо спрямована на поліпшення розвитку інноваційної інфраструктури – це Польська Дорожня карта для дослідницької інфраструктури. Вона містить 52 інфраструктурні проекти, які вибрані на конкурсній основі, і спрямована на створення науково-дослідних центрів та консолідації національного наукового потенціалу в регіонах Польщі. Окрім того, існує Національна програма розвитку науково-дослідної діяльності, Програма розвитку підприємництва, Програма інтелектуального розвитку та інші регіональні програми²². Це при тому, що Польща активно використовує різноманітні програми ЄС для розвитку інновацій.

Натомість в Україні не всі регіони мали програми розвитку інноваційної діяльності. А в регіонах, які мали такі програми, особливо ситуація в інвестиційній сфері не змінилась, а термін цих програм вичерпався. На державному рівні ведуться активні дискусії щодо визначення стратегічних напрямів та стимулювання інноваційної діяльності, однак проблема залишається невирішеною.

Не зважаючи на досягнені результати, Польща, розуміючи, що вона відстає за інноваційним розвитком від інших країн ЄС, ставить собі

²¹ Industrial and Technology Parks & Special Economic Zones [Електронний ресурс]. Invest in Poland – Режим доступу: http://www.paiz.gov.pl/publications/industrial_and_technology_parks_and_special_economic_zones

²² Potencjał innowacyjny gospodarki: uwarunkowania, determinanty, perspektywy // Narodowy Bank Polski: Warszawa, 2016. – 281 s.

стратегічною ціллю до 2030 року досягти високого технологічного рівня²³. Тому передбачається збільшення державних витрат на наукові та науково-дослідні роботи (до 3% від ВВП), освіти (до 1,3% від ВВП), інновації та формування інноваційної інфраструктури. Очікується, що це призведе до ефекту мультиплікації і, як наслідок, економічного зростання Польщі. Паралельно планується проведення відповідних змін в освіті та науці. Зокрема, в напрямі збільшення фундаментальних досліджень, зміцнення механізмів співпраці між науково-дослідними підрозділами і підприємцями.

Виходячи з отриманих результатів дослідження, можна сказати, що розвиток інноваційної інфраструктури в Україні і Польщі має більше відмінностей, аніж спільних рис. Польща етап номінального існування суб'єктів інноваційної інфраструктури пройшла і знаходиться на етапі її удосконалення і пошуку каталізаторів розвитку. Як і в Україні, в Польщі існує багато проблем розвитку інновацій, однак у цій країні вживається значно більше заходів щодо стимулювання інноваційної діяльності.

До першочергових заходів поліпшення розвитку просторових форм організації бізнесу в Україні можна віднести:

- 1) формування нової державної політики щодо розбудови просторових форм організації бізнесу в Україні з подальшим удосконаленням нормативно-правового забезпечення їх діяльності, забезпеченням системності та комплексності дій щодо розроблення національних та регіональних стратегій та програм розвитку просторових форм організації бізнесу. Трансформація та удосконалення вітчизняного законодавства в Україні щодо регулювання діяльності просторових форм організації бізнесу має відбуватися у напрямі розвитку таких форм просторової організації бізнесу як наукові, технологічні, інноваційні парки, наукові та інноваційні центри, кластери, бізнес-інкубатори тощо та базуватися на стратегічних цілях розвитку регіонів та їх конкурентних

²³ Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mac.gov.pl/files/wp-content/uploads/2013/02/Strategia-DSRK-PL2030-RM.pdf>

перевагах, забезпечувати реалізацію пріоритетних напрямів розвитку інноваційної діяльності, науки та техніки в Україні.

2) забезпечити підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у державних та регіональних органах виконавчої влади для набуття ними компетентностей з створення та підтримки ефективного функціонування просторових форм організації бізнесу;

3) переглянути показники ефективності функціонування просторових форм організації бізнесу з акцентом на кількість створених нових робочих місць, обсяги реалізованої інноваційної продукції, питомої ваги інноваційно активних підприємств, експорту високотехнологічної продукції;

4) забезпечити відкритість результатів діяльності просторових форм організації бізнесу з оприлюдненням відповідної інформації на сайтах Міністерства освіти і науки України і Міністерства економічного розвитку і торгівлі України;

5) створити єдину державну базу просторових форм організації бізнесу для можливості моніторингу їх діяльності і вчасного вжиття заходів для поліпшення їх діяльності;

6) сприяти міжнародній співпраці вітчизняних просторових форм організації бізнесу для реалізації проектів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, передачі ліцензій, трансферу технологій, зокрема шляхом приєднання до міжнародних організацій відповідного профілю (наприклад, Міжнародної асоціації наукових парків, Європейського кластерного меморандуму тощо);

7) здійснювати державне замовлення у просторових форм організації бізнесу на високоефективні проекти й технології, насамперед для оборонної сфери.

Соломія ТКАЧ

к.е.н., науковий співробітник

сектору просторового розвитку

**ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України»**